ACC. N:R. M. 7401 :1-62.

LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking

Härad: Uppvidinge m.f. Adress: Furåkra, Kråksmåla.

Socken: Älghult, m.f. Berättat av: Carl Viking m.f.

Uppteckningsår: 1941. Född år 1874 i Älghultssocken.

Uppteckningen Berör våra gammaldiga fiskredskap och äldrig fiskemetoder.

Vol: 3. Sidor: 51.— 75.

Särskilda Bladteckningar.

Teckningar s. 51- 62.

A.-B. GRAHNS BOKTR., LUND

Skriv endast på denna sida!

51)

ACC. N:R. M.7401 : 1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Knappast torde nöjaktigt vara utforskat de fiskemetoder, som vårt Lands urinnevånare gagnat. Men säkert är, att fisket för äldsta tiders folk varit av stor betydelse hos oss. På den tiden vara människorna; om och ett fåtal; hänvisade till att skaffa sig sin föda medelst fiske och jakt. Detta är så mera visst, som att här var föga eller inget odlat; och ingen nämnvärd förbindelse med andra länders folk. Vetenskapen har dock tillsammans med forntyds klarlagt att man för årtusende och mera tillbaka bebrädde våra insjöar med enkla farkoster, som kallade "Ekstockar." Obs! Det ensk un-

52.)

ACC. N:R. M. 7401:2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

derliga är att dom i urtiden kun-
nat tillverka dessa "Ekstockar" u-
tan att äga spårverktyg. Verkligen!
Ja, jag är redo att bevisa att så va-
rit! Obs! Noga. I Älghultssocken lig-
ger b.a. Ekstakagården "Lind
Gölghult" m.fl. För nära 40 år sill-
baka upgrov man en göl för att
torrläggga madar i ett för odling-
ar. Jag och 3 andra arbetare toga
handelgrävningen därstädes 20.
meter från gölen funna vi på
en alns djup i dyn en förmodligen
väl bibehållen Ekstock, som bli-
vit urgröpt med tillhjälp av eld.
Nu borde läsaren kanske invän-
da, "Ek blir helt svart, när det flera
århundraden legat under vatten,

53.)

ACC. N:R. M. 7401:3

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Medgives. s. k. "Svarteck" är välbekant, jag har b. o. m. snidat smärre prydnader därav. Men Ekstocken var urgröpt med eld. Gamla fäder troddo att det tillgått så, att man lade våt mossa på ekstammen, som man möst bränna ikull. Genom det med mossan inramade området eldade man och höll mossan våt tills elden bränt en fördjupning i stammen. Då flyttades elden och så inramades den åter med våt mossa. Medan elden brände där hadde man kunna stenflisor och högg bort de brända partierna. Så flyttades elden åter dit och så fortsattes tills man urgröpt ekstocken. Obs! Men de lär-

54.)

ACC. N:R. M. 7401:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ningar vi sedan funnit hava varit urgröpta med "Skörxa"=(vanlig xa varmed man fället bråd. Särskilt har man fullbordat urgröpningen med "Texa"=(Tvärxa.) Detta vet jag däran att fälterna på samma sätt urgröps ekar till "hoar" att därur vattna djuren. F.ö. fanns det gamla gobbar, då jag var barn, som tillverkat "Ekstock." Själv här jag sett 3. rätt väl bibehållna Ekstockar och sumpajke rott med dem. Som ginga läst f.o.m. i grunt vatten, med hadde läst för att kantra. Ty dom voro rundda under botten. Dessa 3. Ekstockar låga på stranden av Krokssjön 1 ½ k.m. från min barndomshem,

55)

ACC. N:R. M. 7401:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Krokshult. Vi småpojkar ville ut på sjön. De rickliga ekorna av bräder voro fastlästa vid Ekstock å strandden. Olst! Ekstock i sistnämnda mening var en stor brädstam med instagna järnmärlor; så den får ej förväxlas med parkosten Ekstock, som rättast bort heta "Stockeka". Emellertid så vällbrade vi pojkar ut de gamla stockekorna i sjön; täbade sprickorna med massa, och klädde av ass nakota. Sen gav vi ass ut till att ro och leka sjörövare; vi hade läst i skolan om de gammaltida vikingarna. Vi skulle resa till (Valland) och skaffa ass fästmör. Men det blev inget utav varken resan eller fästmön, fybös=

56.)

ACC. N:R. M. 7401:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

derna kamma. Vi måste ro opp.
Och det var intet utan att jag som
var 10 år gammal fick av pars käpp
ell par slängar, ty rickligt god var
ej den käre parsgubben, så den gång-
en gick det dåligt för "vikingahäd-
dingen". Sen dräkte bönderna
stockekarna för oss, så sen "Vart
det slut med vyklandet, sád han,
som skar av läppsarna." ——
Emellertid så vet jag mycket väl
hurudana dessa parkostar voro. Se
teckning No 5. Jag har aldrig ljust-
rat från stockeka, men många gång-
er fram platbottnad brädeka, vil-
ket tillgick på samma sätt. Alla
fäder voro ense om att ljustra gäd-
da och även braxar, var en uräld=

57)

ACC. N:R. M. 7401:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rig fiskemetod, som rätt länge varit i bruk förbjuden. Det gick nog t.ex. att på dagen, utan bloss, fiska gädda; då dom i leken gingo upp på mudar eller annat grunt vatten, men bäst gick det på natten för bloss. Man fick ej vara mera än en person i ekan, som borde vara lätt-gående. Så var man försedd med en rätt stor säck med "börspån" (numera vedträn av fjärved.) På skanden gjorde man upp eld, så man visste varthän man skulle landstiga, då man vände åter. Så hadde man ett "brandjärn" fäst i en tvärbräda i fören av ekan; se teckning № 5! Brandjärnet var av plåtskenor. I detta lades "börspånor" och antändes, så det

58.)

ACC. N:R. M. 7401:8

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lyste vida. Det var så klart, att man såg minsta kryss på botten i det grunda vattnet. "Ljusfret" var en 7=tand järnkam, vittersta tan=den hadde 2. "Hullningar" de övriga var sin. Ljusfrets skaft var en 4. alnar lång, slät granstör. Hela ljusfrets länga var virat med grov beckat snöre, så man ej hägg av fiskarna, som i hugget fördes mot botten. Man hägg alltid bräs över fiskens rygg. För att bättre förstå ljusfrens utseende, se teckning N:o 5. a.! Ljusfrets bredd var cirka 5. tum.

Ett äldrigt sätt var att "Smärja" gäd=dor. I äldsta tid gjordes smär=jan av hvinnat hästhvanshagel

59.)

ACC. N:R. M. 7401:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller av senor äfver vad fäderna berättat. Snärjan fästes i ändan av en 4 alnar lång lätt grenstör. Så går man vid skanden och smyger i solljuset tills man får se en gädda. Då kränger man snärjan över gäddans huvud, ett hårt ryck och han är på det torra. Jag har på det viset snärjt 1000-tals gäddor i min tid, men i min och fädernas tid hava vi haft snärjan av "glödgad mässingtråd", men i äldsta tid fanns ej sådan tråd. Där vattnet är grunt, som t. ex på madar gick bra att stilla vada fram mellan tuvorna. Vill gäddan simma bort, så dyklar man längdraget, då skannas

60.)

ACC. N:R. M. 7401:10

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gäddan och lyssnar och så lägger man snärjan över hennas huvud och rycker till. Obs! Snärjan måste vara så mycket utspänd, att han icke rör mot gäddans fenor.— Obs! vadar man och "snärjer gäddor" så är det praktisk hava en säck på ryggen, som bäres i rem, så har man att lägga de fångade gädorna uti.— En annan fångstmetod var att "hakneka abborre." Se abborren är svår att snärja och vill lätt kasa ur snärjan. Därför gjorde man ett "hakneke" av järntråd och filade hakarna vassa, samt band ett snöre i yttan och snöret bands i ändan på en lätt stör. Så krängde man hakarna om

ACC. N:R. M. 7401 :11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

abborrens huvud och rycke till, så hakarna fastnade i kanan, och han vart fången. "Gäddsmärjning" Se teckning N:o 6. a! "Hakmetninggäv abborre, se N:o 6. b! —

Ett vinterfiske, som var intressant, var att "Säva gädda och Lake på is." Madar på vilka var alndjupsvet-ten högst och stada i nära kom-bination med sjöar eller gölar voro mycket lämpliga till denna fiske-metode. När det varit starkt blid=väder, så isen slagit hål å t.ex. göl, som stod i förening med mad, så gick insynnerhet gäddor i mängd opp på maden, men även Lakar. Så frös sig stundom isen tedan så stark på en natt, att den på maden

ACC. N:R. M. 7401:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gott bar en 10-12. års pojke. Så sågman man genom den tunna isen tillräckligt vackra gäddor stoda under isen i skarrstaken. Så hadde man en långskaftad yxa och gav ett slag över gäddans huvud på isen. Sprax så: "Vände gäddan vitbuk" och låg som om han varit död. Man måste fort hugga hål på isen och taga dem opp, annars vaknade dem till liv och brukade sina "snälla penor." Far och Farbror Nils hadde och fångat gädda på samma sätt, när dem voro småpojkar. Obs! En dag i julhelgen skickade far mig 1/4 mil bort till "Svartgölkåret" för att hugga ikull och bära i land en del videbuskar, som växte ute på tuvorna i den stora kärrslåttern.

(63.)

ACC. N:R. M. 7401 : 13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Rätt vad det led framåt dagen, så blev det solklart. Det hade flera dagar varit starkt blidväder, men så frusit till, så den spegelblanka isen var oppe. Jag fick se stora och mindre gäddor under isen, och jag fick att slå. Ty jag hadde, som sagts, hört talats däröm, men det var min första upplevelse i att "döva gädda." Jag dövade 54 stycken den dagen på Svartgölkärret och fortsatte därmed i ännu 2 dagar, så vi fingo fisk, så vi båta den frysta; men sen föll det snö på isen, då vart det "Loch på bytten"; ty sen såg jag dem inket, men det var första men inte sista gången, som jag dövat gädda.

(64.)

ACC. N:R. M.7401:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Krokfisket har och gamla anor. Det är bevisat, att man mekade då man måste göra sin metkrok av ben. Jag har ägt en sådan metkrok, som liten pojke, men skulle, som småpojkar mest, slarva bort den. Jag fick kroken av "Pelle-Rätkare" i Krokshult (samme gubbe om vilken jag skrivet, att han var den siste i våra orter, som gick årsgång). Broken hadde ej ygla att binda reven uti utan låg ut precis som teckning N:o 6. visar vid a. Jag teckna kroken i hel storlek. Obs! Om metkrokar tillverkades av Brons ha vi inte hört; men när järnet blev känt hos oss, så gjorde man metkrokar i hemmen. Jag minnes en

65.)

ACC. N:R. M. 7401:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gammal fräskomakare "Johan Ven=
zan". Han tillverkade kroken till
sin "Bragde"=(Short gäddmete) hemma.
Likaså till "Stångkrokarna" sina.
Hemtillverkad krok, tafs av mässing=
tråd, samt en del av reven och flä=
tet av hallbark i hela storlekar till
"Bragde", se teckning № 6 b. Obs! Det
grova spöet=(En kopt av barkad
björk) kan jag inkt av utrym=
messkäl visa. Man hade ej i ald=
rig tid mer spö av Bambuer. Rän=
de broddes medföra "Fisklycka.
Till "Bragden" gagnades levande små=
mört. Man håller, då kroken betas,
mörten i vänstra handen och sätter
koken å mörtens vänstra sida in i
munnen, dock så att udden ej synes.

(66.)

ACC. N:R. M. 7401:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ty sticker gäddan sig så nappar han inlet, fisken släppes stilla ut i vattnet. Behad krok till "Bragde," se teckning № 7.C. Obs! i ½ storlek! Jag har själv på detta sätt fiskat gädda och abborre rätt mycket i min dar. Egen reflex: Nu blir man tvingad till sammanen, att gagna alla fiskmetoder i dessa kansanerningstider, det var så 1917–1918. Jag känner härligheten igen. En annan äldrig fiskmetod var "Stångkroken," tack fått sitt namn därav att reven bakdsvid en lutande stång, som var nersatt i sjöbottnen. Man brukade i regel hava 2. dussin "Stångkrokar" ute här och var i vassarna. Förutom gädda, så kunde man få en och annan stor abbor=

ACC. N:R. M. 7401:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ke och om det regnade även någon duktig "Ivalgåb." Reven både till "Bragde och Stångkrok" var av trinnat hästhvanshagelb. länd omkring 6 alnar. I "Stångkrok's rev" takna-des flöte, ty reven var opplindad på en liten björkbjuga; se beckning № 7. d.! När fisken nappat, så lin-da de han reven av bjugan. Kra-ken sades då vara "Fänd." Till "Stångkrok" gagnades dubbelkrok med mässingbaps! När kroken betades, så togs kavsen från reven, och bapsen sattes genom fiskens mun och ut vid "ahalpenah." Där böjdes den oppåt och en liten öppning gjordes i fiskens rygg och bapsen sattes igenom och reven vidknöts. Den döda fisken kom

68.)

ACC. N:R. M. 7401:18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att stå på rätt köl, som om han levde. För att fisken skulle röra på sig, så lät man några löskvistar sitta kvar i stångens topp, så när vinden fattade däri så ruskade stången tillika och fisken körde sig samtigt. Se noga på teckning No 7. d. så vi ej misförstå varandra! — Obs! Stångkrokens "Brader" var "Flottbolten," som med fördel gagnades i små vatten t.ex. Gölar. "Flottbolten" fick flyta vart han ville på vattnet och spöljde häran fiskade han bättre än "stångkroken." Obs! Man hadde en bit av en barkad, torr, granstång cirka 15. tum lång och spetsat så gran, som en Pilsnerhalva. Mitt på Bolten var en 5.

69.)

ACC. N:R. M. 7401:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hum lång enpinne inborrad och var den liten klyva, så i den klyvan insattes reven, då man måtat till hurru djupt reven skulle gå ner i vattnet. Reven lika som till stångkrok, men den var till största delen lindad om Bolten. Var reven avlindad, så hadde man fått napp. Givetvis måste man hava båt eller båt, då man vittjade "stångkrok, eller "Flöttbolt" och även i de flesta fall då man "Bragdade," ty att meta från land är sällan givande. Obs! Att stå på sjöstranden och meta heter kas oss att "Landmeta," men sitter jag i eka vid en vase och metar, då säges att jag "Ekmetar," och det lönar sig bäst. "Flöttbolt" där gädda har nappat;

70.)

ACC. N:R. M. 7401:20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

se teckning № 8! — Obs! För att Ni mä klart förstå huru dana de hemtillverkade dubbelkrokarna voro, så se teckning № 8. f. där och ett stycke av den dubbelkrinnade mässingtappen visas. Krokarna voro av grov i böjarna platslagen mässingtråd. "Kullhingarna" opphöggas med en skarp knif i en liten stäldking emot ett Oxhorn. Obs! Tepper hand skall Ni på reda på de gamla fikdanen och huru dom gagnades, det Borgar jag för, det skall bli, som om Ni säge det i verkligheten. —

När man metar t.ex. abborre på mask, så skall hela masken sättas på kroken. Den måste leva; annars nappar ej abborren. Jag vet att det är djur-

ACC. N:R. M. 7401:21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

plågeri, men naturlagen är sådan i detta fall. Människan vill plåga, men blir oftast själv värst plågad. Vår ödesmättade tid talar tillräckligt. Obs! När man betar kraken med mask, så har man mindre s.k. "Enkeltvist" fin=(smal ren, numera helst silke) Ty krok för abborre skall betas med mask se teckning nº 9. g. I äldrig tid voro smålare mekrevar tvinnade och sammanknutet hästsvansbagel, och hafs av fint Lingarn. Som redan upptecknats, så voro de gammaltida "Stångkrok, Bragde och mekrevar av hästsvansbagel, som spanns och tvinnades med 2. "Träkrokar". En sådan "Träkrok, hel storlek, se teckning nº 9. h. Obs! Man spann bagelt till Höger och

72.)

ACC. N:R. M. 7401:22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tvinnade det till vensker, samt då man spann lade man upp det om kroken, som synes å teckningen. När man skulle tvinna det spunna tagel var det bäst att vara 2, så man skötte var sin krok. Obs! Detta sätt att spinna torde vara det äldsta mänskligheten känner t.o.m. vågar jag påstå att "Kroken" var den äldriga "Gländans" föregångare. Obs! Min far spann grant lin med krokar till tämmak och rep, som sedan s=tvinnades i "tärnstolen." Obs! Detta är ej ensamt fäderns utsagor, jag har själv, som pojke sett vad jag här beskriver. Egen reflex. Ni kanske tycka att jag går alt för grundligt tillväga, men jag vill påhålla att ska

73.)

ACC. N:R. M. 7401 : 23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man berätta en sak, så bör man, så vitt möjligt är, gå till botten med det hela, annars blir det "blott huggat och stoppat."— Teckning nº 10. i vissar gamle "Pelle-rättare"-(Rysgångaren), då han med krokar spinner taget till mekrenar m. m. Taglet hadde han på ett lågt bord, så en brädlapp på taglet och på lappen en sten, så det under spinnandet ej kan förmycket, utan tråden blir jämn. När han spunnit ½ dussin krokar fulla, så kom han fram till ossi byn och vi pojkar finga revar, då han fick lite mjölk i sin bytta och ett stycke bröd. Egen reflex: Vad vi döpte Hedningar kunna vara obarmhärtige.— Men världens andska till hatt,

74.)

ACC. N:R. M. 7401:24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lende pepper tills han var över 90. år, åt sin potatis och doppade den ofta i "sillacka." — En uråldrig fiskmetod voro de s.k. "Kattsoorna" eller "Kattschorna". Det var pålverk i sjöarna. Dessa "Kattsor" påminna om d.s.k. "Trojeborgarna" å land. Det finnas lämningar av dessa pålver i sjöarna, men det kan vara svårt teckna en "Kattsa"; ty dem äro nu sändriga. Men det hela påminner om en ingång för fisken, varifrån han förvildade sig i irgångar, så han ej kitta-de tillbaka. Men mitt inne i "Kattsan" var ett bonrum, som hette "Fiskkålet." Dit kom emellan fisken; men kitta-de inget åter; ty pålarna voro tätt intill varandra. Fäderna hadde hört av

Lundsgårds och Lundsgårds tryckeri 1931

75.)

ACC. N:R. M. 7401:25.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sina föder, att man på våraren satte lån eller enris vid "kattsarna" och lockade dit fisk. Sen rodde man dit försedd med en håv på en liten stång och håvade noga av varje "fiskhåll." Ibland kunde fångsten bliva storartad i synnerhet i lekbiderna. Men denna fiskemetod är mycket äldrig, så mina föder minnes ej att dem fiskat i "kattsor." — Ett äldrigt fiskdon är "draget." I mufsed visas i prislistan 50-tals olika metoder å drag; men i gammal tid, då fanns blott en sorts drag d.v.s. "Skeddraget;" ty det påminde om ett skeddblad. Dessa drag tillverkades av "klensmeder." Man sökte till material på fatt i mycket gammal koppar, ty